

DARIUS BARONAS

ŠV. BRUNONAS KVERFURTIEČIS: MISIONIERIAUS PAŠAUKIMAS

Įvadas. Šv. Brunonas Kverfurtietis nugyveno trumpą, bet prasmingą gyvenimą. Gyvendamas žemėje jis spėjo sukrauti danguje lobį, kurio ir po tūkstančio metų, evangelisto Mato žodžius perfrazuojant, nei rūdys ėda, nei vagys įstengia išplėšti. Jo kankinystės žygdarbis pranoko siauras vietas ir trumpas laiko ribas, o jo pavyzdys ir šiandien, gal net labiau nei prieš šimtus metų, yra aktualus ir reikšmingas. Pirmiausiai jis svarbus dėl to, kad Šv. Brunonas Kverfurtietis yra „nepatogus“ šventasis tiems mūsų laikų Europos gyventojams, kurie, užmiršę krikščioniškąsias Europos šaknis, ją pačią stumia į barbarybės ir moralinės bei intelektualinės tamsos liūną. Šv. Brunonas reikšmingas tuo, kad jis padeda atrasti tas vertybes, kurias yra tikrasis Europos tautų solidarumo pagrindas. Jis nebuvo išskirtinis anuomet tuo požiūriu, kad, skatinamas artimo meilės idealo, išvyko skelbti Gerosios Naujienos Europos toliausiuose pakraščiuose gyvenusiems pagonims. Jis darė tai, ką iki jo ir po jo darė ir darys tūkstančių tūkstančiai kitų krikščionių, bet šiame didžiuliame būryje jam pavyko ypač priartėti prie kenčiančio Kristaus idealo ir pelnyti kankinio vainiką. Sekdamas savo pirmtakų ir draugų pavyzdžiu, Brunonas stengėsi realizuoti savo krikščioniškąjį pašaukimą, kuriam itin svarbūs du dėmenys: misionieravimas ir kankinystė. Iš savo meto misionierių Šv. Brunonas išsiskiria tuo, kad paliko gausų savo raštų rinkinį. Jo raštuose jaučiama emocinė įtampa ir autobiografinio pobūdžio apmąstymai, asmeniniai pasiryžimai ir budrumas, stiprus pareigingumas ir atgailavimas dėl savo netobulumų ar nuodėmių. Šv. Brunono Kverfurtiečio asmenybės bruožai ir jo raštų ypatumai nuo seno traukė tyrėjų dėmesį. Jam skirtos kelios monografinės studijos ir gausybė straipsnių, parašytų įvairių šalių mokslininkų¹. Šios

¹ H. G. Voigt, *Bruno von Querfurt. Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer*, Stuttgart: Steinkopf, 1907; R. Wenskus, *Studien zur historisch-politischen Gedankenwelt Bruns*

literatūros gausa – vienas iš ženklų, rodančių Šv. Brunono Kverfurtiečio reikšmingumą siekiant geriau suprasti Vidurio Europos tautų kelią link dabarties. Antra vertus, tai ženklas, rodantis, kad konkrečių problemų sprendimas yra lėtas ir nemažai pastangų reikalaujantis darbas. Kadangi stinga istorijos šaltinių, tai nemažai Brunono veiklos nuo Magdeburgo iki Romos ir nuo Romos iki Kijevo pėdsakų taip ir liks glūdėti amžių užmarštyje, nors ir kiek mokslininkai stengsis suprasti patį Brunoną, jo laikus ir aplinką. Tad ir šiame straipsnyje mes neketiname sau kelti nerealių tikslų, bet siekiame pamėginti atskleisti, kaip Brunonas suprato misionieriškąjį pašaukimą, kaip tai matyti iš jo paties raštų.

Susipažinus su pagrindine literatūra, susidarė įspūdis, kad dauguma jos skirta arba Šv. Brunono Kverfurtiečio gyvenimo keliui rekonstruoti, arba jo politinėms pažiūroms atskleisti, arba parodyti, kokia buvo krikščionybės būklė skirtingose Vidurio Europos šalyse X a. pabaigoje–XI a. pradžioje. Tuo tarpu darbų, kur būtų mėginta paanalizuoti Šv. Brunono Kverfurtiečio misionieriškąjį pašaukimą tarsi iš vidaus, susitelkiant ties tuo, *koks* misionieriaus profilis ryškėja iš jo paties rašytų tekstų, mano manymu, vis dar stinga. Vertingų pastebėjimų, net apibendrinimų yra gausioje literatūroje, tačiau darbo, kuriame būtų pamėginta integruotai paaiškinti istorinio ir hagiografinio pobūdžio šaltinių sąsajas, vis dar nėra. Tad šiuo savo straipsniu norėčiau padaryti bent žingsnelį šia kryptimi.

Šv. Brunono gyvenimo kelio pėdsakais. Būsimasis šventasis gimė apie 974 m. Kverfurto grafo Brunono ir jo žmonos Idos šeimoje. Paūgėjęs jis buvo išsiųstas mokytis į Magdeburgo katedros mokyklą, kur įgijo gerą išsilavinimą, dvelkiantį iš jo paties vėliau lotynų kalba parašytų tekstų, paremtų Šventojo Rašto išmintimi ir romėnų klasikų sentencijomis. Jaunasis Brunonas taip pat pasižymėjo muzikiniiais gabumais². Ką tik baigęs mokyklą, jis tapo Magdeburgo Šv. Mauricijaus bažnyčios kanauninku. Tinkamai

von Querfurt (= *Mitteldeutsche Forschungen*, 5), Münster, Köln: Böhlau Verlag, 1956. Taip pat žr. gausią bibliografiją: *1009 metai: šv. Brunono Kverfurtiečio misija*, sudarė I. Leonavičiūtė, Vilnius: Aidai, 2006. Naujesni tyrimai pateikiami: *Święty Brunon. Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, Praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Kopiczko, Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2009.

² Petri Damiani, *Vita Beati Romualdi*, a cura di G. Tabacco (= *Fonti per la Storia d'Italia*, t. 94), Roma, 1957, p. 56: „Erat autem adprime liberalium artium doctrinis instructus maximeque in modulationis musicę studiis approbatus“; R. Wenskus, *Studien...*, p. 79.

realizuojami gabumai bei aukšta kilmė – giminystės ryšiai Kverfurto grafus siejo net su imperatoriškąja Otonų (arba Liudolfingų) dinastija – leido jam, ką tik įžengusiam į savo gyvenimo trečiąjį dešimtmetį, tapti jaunojo imperatoriaus Otono III (983–1002) dvaro kapelionu (997 m. antroje pusėje)³. Jaunajam dvasininkui ėmė vertis puikios karjeros galimybės. Tačiau tolesnis jo gyvenimo kelias pasisuka netikėta kryptimi: 998 m. pradžioje kartu su Otonu III atvyksta į Romą, o jau vasario mėnesį meta įprastą gyvenimo būdą ir įstoja į Šv. Aleksijaus ir Bonifaco vienuolyną. Galima manyti, kad tokiam žingsniui apsispręsti jį paskatino 997 m. įvykusi Šv. Adalberto Vaitiekaus kankinystė Prūsijoje, palikusi didžiulį įspūdį to meto Vakarų Europos pasaulietiniam ir dvasiniam elitui⁴. Reikia pabrėžti, kad Europos christianizacijos procesas ankstyvaisiais viduramžiais, iki pat Karolio Didžiojo laikų, praėjo labai taikiai, – nuo tų laikų, kai Bažnyčia nustota persekioti, kankinystės įvykių pasitaikydavo palyginti retai⁵. Ne raudonoji, bet baltoji kankinystė, ne greitos smurtinės mirties liudijant tikėjimą perspektyva, bet kantri kova su savo ir kitų nuodėmėmis buvo tapusi Kristui pasišventusių asketų kasdienybe. Tuo tarpu Šv. Adalberto kankinystė priminė, kad šią malonę galima pelnyti naujų krikščioniškų Europos šalių artimoje kaimynystėje. Tai buvo sukrečiantis netikėtumas. Dėl to ir Brunoni pats Šv. Adalbertas atrodė retas paukštis⁶. Šv. Adalberto kankinystės aprašymai rodo, kad jį nužudė demoniškus kultus praktikavę pagonys, dėvėję ritualines šuns kaukes, ir tuo patvirtinę realumą pasakojimų apie kinocefalus, arba šungalvius, apie kuriuos iki tol dauguma to meto krikščionių žinojo tik iš netiesioginių nuogirdų ar miglotų pranešimų⁷. Žuvęs

³ K. Görich, *Otto III.: Romanus, Saxonicus et Italicus. Kaiserliche Rompolitik und sächsische Historiographie*, Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1993, p. 18.

⁴ Plačiau apie tai žr.: G. Labuda, *Święty Wojciech, Biskup-Męczennik, Patron Polski, Czech i Więger*, Wrocław: Funna, 2000, p. 258–262; T. Dunin-Wąsowicz, „Ślady kultu świętego Wojciecha w Europie zachodniej około 1000 roku“, in: *Tropami Świętego Wojciecha*, pod redakcją Z. Kurnatowskiej, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1999, p. 221–234.

⁵ Plg.: R. Fletcher, *The Conversion of Europe: from Paganism to Christianity, 371–1386 AD*, London: Fontana Press, p. 232.

⁶ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, in: *Monumenta Poloniae Historica* [toliau – MPH], Kraków, 1893, t. 6, p. 398.

⁷ Plg.: I. Wood, *The Missionary Life: Saints and the Evangelisation of Europe, 400–1050*, Harlow: Pearson Education, 2001, p. 250–253.

997 m. balandžio 23 d. Šv. Jurgio kankinio dieną, Šv. Adalbertas tobulai pasekė Kristaus kančios pavyzdžiu, taip pat savo ruožtu tapo sektinas pavyzdys mūsų Šv. Brunonui.

Brunonui būdingą kankinystės troškimą rodo jau jo vienuolinio Bonifaco vardo pasirinkimas. Literatūroje nėra vienos nuomonės, kurio šv. Bonifaco vardą paėmė Brunonas – ar imperatoriaus Decijaus laikų kankinio Bonifaco († apie 304 m.), ar Vokietijos misionieriaus arkivyskupo Bonifaco, žuvusio 754 m. Petri Damiani rašo, kad Romoje, išvydęs senųjų laikų kankinio Bonifaco bažnyčią, Brunonas sušukęs: „Ir aš vadinuosi Bonifacu. Tad kodėl ir aš pats negalėčiau būti Kristaus kankinys?“⁸ Iš šio epizodo galima spręsti, kad Brunonas jau turėjo Bonifaco vardą, kurį reikėtų tiesiogiai sieti su Vokietijos apaštalu Šv. Bonifacu. Šis epizodas taip pat rodo, kad bent jau nuo 998 m. Brunonas degė kankinystės troškimu, kuris galiausiai išsipildė po vienuolikos metų. Mintys apie Evangelijos skleidimą tarp pagonių ir kankinystės troškimas Brunonui Kverfurtiečiui tapo tikslais, link kurių jis ėmė kaupti savo kasdienybę. Tai nebuvo koks nors nutrūktgalviškas užsidegimas ar tuščia užgaida, bet kantrus ir ištvermingas rengimasis, kuris buvo realizuotas konkrečiais darbais.

Brunono mintys apie Evangelijos platinimą tarp pagonių ir jo misijų kelionės gerai atsiskleidžia iš trijų pagrindinių kūrinių. Tai Brunono rašytas „Šv. Adalberto gyvenimas“, „Penkių brolių kankinių gyvenimas“ ir „Laiškas vokiečių karaliui Henrikui II (1002–1024)“⁹. Šie kūriniai rašyti tuo metu, kai Brunonas buvo aktyvus misionierius. Laišką Henrikui II, rašytą prieš pat jo paskutinę misiją, galima laikyti savotišku Šv. Brunono testamentu. Iš to meto raštijos kūrinių Šv. Brunono raštai išsiskiria tuo, kad juose yra gėtinai daug autobiografinių faktų, kurie rodo, kaip pats Brunonas vertino savo aprašomus herojus ir kokiomis vertybėmis jis vadovavosi. Norint visa tai geriau suprasti, būtina remtis ir pačiais tekstais, ir jų kontekstais.

Sunkūs laikai. Brunonui teko gyventi prastais ir nelaimingais laikais; jie pagedo pasibaigus imperatoriaus Otono I epochai (936–973). Jo sūnus

⁸ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 56: „Hic itaque cum in capella regia moraretur, videns ecclesiam antiqui martiris Bonifatii, mox exemplo sui equivoci ad martirii desiderium provocatus, ait: «Et ego Bonifatius vocor. Cur ergo etiam ipse Christi martir esse non debeo?»“ Ši bažnyčia priklausė minėtam Šv. Aleksijaus ir Bonifaco vienuolynui.

⁹ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti episcopi et martyris“, *MPH*, t. 1, p. 189–222; „Brunonis Vita...“, p. 388–428; „Epistola Brunonis ad Henricum II“, *ibid.*, t. 1, p. 224–228.

Otonas II (973–983), paklauses naivių patarimų, ėmė neišmintingai valdyti ir sužlugdė tėvo stabilaus valdymo tvarką. Vokiečius ėmė persekioti pralaimėjimai. „Eite išėjo Otonas Pamaldusis, Otonas Griežtasis, mokėjęs suvaldyti netvarką, kurio aukso laikus sunkiomis dejonėmis prisimena [vokiečių žemė] dabar, kai įvairiais sunkumais prispausta Šventoji Bažnyčia be perstojo kenčia nuo kylančių priešų“¹⁰, – rašė Brunonas. Vieni nuožmiausių priešų tapo tarp Elbės ir Oderio gyvenusios slavų gentys. 983 m. sukilusios prieš vokiečių valdžią jos išsižadėjo krikščionybės ir sudarė teokratiškai organizuotą, agresyvią liutičių ir kitų genčių sąjungą. Vėlesnio imperatoriaus Otono III ir jam talkinusių Lenkijos valdovų Mieškos (apie 960–992) ir Boleslovo Narsiojo (992–1025) pajėgos niekaip negalėjo užgniaužti šios naujai atsigavusios pagonijos židinio. Dar blogiau nutiko, kai po staigios ir netikėtos Otono III mirties 1002 m. pradžioje kilo nesutarimai tarp Boleslovo Narsiojo ir Henriko II ir pastarasis sudarė prieš lenkus nukreiptą sąjungą su liutičiais. Brunono akimis žiūrint, tokia sąjungą buvo siaubingas akibrokštas ir tikras skandalas, todėl savo pasipiktinimą jis išreiškė apaštalo Pauliaus šūksniu: „Kaipgi galima gretinti Kristų su Beliaru?¹¹ kaip palyginti šviesą su tamsa? Kas tarp velnio Zvarazičiaus ir šventųjų vado, jūsų ir mūsų Mauricijaus? Kaip gali greta išsirikiuoti šventosios ietys ir velnių vėliavos, kurios maitinamos žmonių krauju?“¹² Tokie ir panašūs žodžiai buvo skirti karaliui Henrikui II, kurį Brunonas kvietė būti gailėstingu valdovu ir liautis kovojus su Boleslovu Narsiuoju. „Ar ne geriau kovoti prieš pagonis dėl krikščionijos, – rašė jis, – negu krikščionims taikyti jėgą dėl pasaulietinės garbės?“¹³ Brunonas apgailėstauja, kad karaliaus Henriko II širdyje nekilo mintis kovoti garbingas kovas prieš stabmeldžius liutičius ir taip pelnyti apaštalo vardą Dievo akyse¹⁴. „Deja, o nelaimingi laikai! – sušunka Brunonas. – Po šventojo imperatoriaus Konstantino Didžiojo, po tikinčiojo valdovo pavyzdžiu tapusio geriausiojo Karolio yra kas persekioja krikščionį, bet vargiai rasi, kas atverstų pagonį!“¹⁵

¹⁰ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 195–196. Plačiau apie politines Šv. Brunono Kverfurtiečio pažiūras žr.: K. Görich, *Otto III*, p. 17–51.

¹¹ Antrasis laiškas korintiečiams (2 Kor 6,15).

¹² „Epistola Brunonis ad Henricum II“, p. 226.

¹³ *Ibid.*, p. 226–227.

¹⁴ *Ibid.*, p. 227.

¹⁵ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 57.

Beveik tokiais pačiais žodžiais Brunonas jau buvo bylojęs ir savo rašytame „Šv. Adalberto gyvenime“¹⁶. Tai rodo, kad jam iš tikrųjų labai rūpėjo, kiek krikščionių valdovai yra pasiryžę tarnauti krikščionijai, remti misionierius, o prireikus ir rengti karo žygius prieš pagonis¹⁷. Čia reikia ypač pabrėžti, kad kviesdamas krikščionių valdovus imtis aktyvesnių veiksmų prieš pagonis, Brunonas rėmėsi Evangelijos pagal Luką epizodu, kur kalbama apie svetingą šeiminką ir nedėkingus svečius, kurie visaip teisinosi negalį atvykti į jo iškeltą didelę puotą, kol galiausiai šeiminkas supyko ir įsakė savo tarnui sukviesti elgetas, paliegėlius, akus ir raišus, o galų gale „varu atvaryti“ ir įvairiausius pakelių ir patvorių gyventojus, „kad mano namai būtų pilni“ (*Lk 14,16–24*). Posakį „varu atvaryti“ – „compellere intrare“ Šv. Brunonas pavartojo ne kartą, bet dėl to negalima teigti, kad jis buvo beatodairiškas prievartos prieš pagonis taikymo šalininkas. Nuodugnūs tyrimai atskleidė, kad Šv. Brunonas prievartos taikymui pritarė tik ypatingais atvejais, kai tekdavo susidurti su pagonimis apostatais. To meto krikščionių akimis žiūrint, apostatai, pasitraukę nuo krikščionybės, netapdavo vėl nekaltais pagonimis, jie buvo teisiama pagal tuo metu eretikams ir atskalūnams taikomus įstatymus ir papročius¹⁸. Liutičiai kaip tik ir buvo tokie pagonys atskalūnai.

Šv. Brunonas pasaulietinių valdovų paramą misionieriams palaikydavo ir tais atvejais, kai vietinių pagonių elitas trukdydavo laisvai skelbti Evangeliją. Šv. Brunonas teoriškai svarstė ir ieškojo politinių sprendimų, kokių prievartinių veiksmų būtų galima imtis prieš pagonis apostatus ar piktybiškai užsispyrusius pagonis. Bet tais svarstymais jis anaipol negrindė savo supratimo, kas yra misionieriaus pašaukimas. Visa savo esme jis buvo taikaus Evangelijos skelbimo šalininkas ir tai rodo tiek jo raštai, tiek jo gyvenimas, pasibaigęs kankinio mirtimi. Neadekvatiems ir neteisėtiems prievartos taikymo atvejams Brunonas visiškai nepritardavo. Misionierių

¹⁶ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 195.

¹⁷ A. Kuźmiuk-Ciekanowska, „Piśmiennictwo świętego Brunona z Kwerfurtu“, in: *Święty Brunon. Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Kopiczko, OlsztynUniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2009, p. 308, 314.

¹⁸ Žr.: H.-D. Kahl, „Compellere intrare. Die Wendenpolitik Bruns von Querfurt im Lichte hochmittelalterlichen Missions- und Völkerrechts“, in: *Heidenmission und Kreuzzugsgedanke in der Deutschen Ostpolitik des Mittelalters*, hrsg. von H. Beumann, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963, p. 199–220.

žodžio negirdėjusiems pagonims, jo manymu, Geroji Naujiena turėjo būti skelbiama tik taikiu būdu. Būtent tokios čia aptartos ypatybės ir perteikia esminius Brunono kaip misionieriaus portreto bruožus.

Pasirengimas misijai. Brunono požiūriu, misionieriaus darbui tiko tik labai gerai pasirengę asketai. Rengimasis turėjo vykti šventėjimo keliu, kuris prasidėdavo kuo aktyvesne kova su savo nuodėmėmis, ydomis ir netobulumais. Tapęs vienuoliu, Brunonas ėmė praktikuoti griežtą askezę: ilgais laikotarpiais pasninkaudavo ir maitindavosi tik ketvirtadieniais ir sekmadieniais, plikas guldavo į dilgėlių ar erškėčių tankynę. Pamatęs tokį vaizdą, vienas Šv. Romualdo aplinkos brolių Brunonui prikišo veidmainiavimą ir tuščiagarbiškumą, bet Brunonas atsakė: „Tau rūpi išpažinėjai, man – kankiniai“¹⁹. Palankiausia vieta tokioms ir panašioms kovoms buvo vienuolynas. Anot Brunono, Viešpaties kelio ieškantys asmenys vienuolynė galėdavo gauti trejų gėrybių: pradedantieji – bendruomeninį gyvenimą, subrendusieji ir Gyvojo Dievo trokštantieji – visišką vienatvę, o norintieji išsivaduoti iš savo kūno ir būti kartu su Kristumi – Evangelijos skelbimą pagonims²⁰. Tokiu vienuoliniu gyvenimo kelio apibūdinimu Brunonas išreiškė vieną svarbiausių kamaldulių ordino idealų²¹. Būtent tokį vienuolyną krikščioniškų žemių rytiniame pakraštyje, lenkų žemėje, norėjo įsteigti imperatorius Otonas III ir su juo bendradarbiavęs lenkų valdovas Boleslovas Narsusis²². Šv. Brunonas Kverfurtietis karštai palaikė tokius evangelizacijos užmojus. Vienuoliniu gyvenimo etapai ir veda nuo

¹⁹ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 57.

²⁰ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 392–393: „[...] tripla comoda querentibus viam Domini, hoc est noviter venientibus de seculo desiderabile cenobium, maturis vero et Deum vivum sicientibus aurea solitudo, cupientibus dissolvi et esse cum Christo euangelium paganorum.“ Tokių pat motyvą Brunonas dar kartą pakartojo apibūdinamas Otono III aukštuosius troškimus, kuriems taip ir nebuvo lemta išsipildyti. Žr.: *ibid.*, p. 400–401: „Et divina clemencia suam infirmitatem confortante, meliora volebat, qui etiam tria maxima bona, quorum unum ad salutem sufficit, monachicum habitum, heremum et martyrium toto desiderio ardebat.“

²¹ J. Sydow, „Probleme der camaldulensischen Ostmission“, in: *Heidenmission und Kreuzzugsgedanke in der deutschen Ostpolitik des Mittelalters*, hrsg. von H. Beumann, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963, p. 148–149.

²² J. Strzelczyk, *Oton III*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2000, p. 181–183. R. Michałowski, *Zjazd Gnieźnieński: religijne przesłanki powstania arcybiskupstwa gnieźnieńskiego*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, p. 226–227, 341.

bendruomeninio vienuolyno iki atsiskyrėlių bendruomenės (eremo) ir nuo eremo iki Evangelijos skelbimo pagonims²³. Pirmiausiai pasitraukiama iš įprasto pasaulio į vienuolyną, paskui iš įprastesnės vienuolyno aplinkos – į dar nuošalesnę vietą. Pasišalinama nuo giminių, nuo kitų žmonių, siekiant didesnės meilės Kristui, kuri ypač atsiskleidžia pasiryžus skelbti Evangeliją pagonims. Toks vienuolinio gyvenimo kelias buvo būdingas airių ir anglosaksų vienuolių VI–VIII a. sąjūdžiui. Palikę savo gimines ir gimtąsias vietas, jie ėmė steigti krikščionybės židinius Europos žemyninėje dalyje. Dažnam airių vienuoliui giliai širdin įsmigo Viešpaties žodžiai, pasakyti Abraomui: „Eik iš savo gimtojo krašto, iš savo tėvo namų, į kraštą, kurį tau parodysiu“ (*Pr 12, 1*). Tą patį motyvą aptinkame ir Brunono rašytame „Penkių brolių kankinių gyvenime“; čia Brunono bendramintis Benediktas apibūdintas kaip gimtąją žemę palikęs atsiskyrėlis²⁴. Atpažįstame, kad tai ankstyvųjų viduramžių airių vienuolių tradicija, kuri padėdavo piligrimystei dėl Kristaus peraugti į misijas pagonims²⁵. Tokia tendencija Brunonui ir jo bendraminčiams tapo sąmoningai siekiamu tikslu. Piligrimystė, perauganti į misijas, kurios galiausiai baigdavosi kankinyste, labai ryškiai parodyta Brunono rašytame „Šv. Adalberto gyvenime“. Adalberto piligrimystė po šventąsias Prancūzijos vietas, tokias kaip Turas, kur ilsisi Šv. Martynas; Paryžius, kur ilsisi kankinys Šv. Dionizijus Areopagitas; Fleury vienuolynas, kur ilsisi Šv. Benediktas, praėjus vieniems metams peraugo į misijas į prūsų žemes ir baigėsi kankinystės triumfu²⁶.

Brunonas, pasirinkęs vienuolinį gyvenimą, ėjo būtent šiuo keliu: vienuolynas–eremas–misija–kankinystė. Kurį laiką pagyvenęs Šv. Aleksijaus ir Bonifaco vienuolyne, Brunonas 1000 m. rudenį prisijungė prie Šv. Romualdo ir jo atsiskyrėlių būrelio. Dėl gausių lankytojų ir Romoje tuo metu buvusios nestabilios padėties atsiskyrėliai išsikėlė ir įsikūrė naujoje vietoje – Perėjuje, netoli Ravenos, nuošalioje ir pelkėtoje Po upės žemupio vietovėje. Gyvendamas šiame ereme, Brunonas susidraugavo su bene mylimiausiu Šv. Romualdo mokiniu – Benediktu. Otono III pageidavimai siųsti misionierius į lenkų žemes, pokalbiai su Brunonu uždegė ir Benediktą Evangelijos platinimo troškimais. Štai kokiais argumentais Brunonas

²³ Taip pat žr.: A. Kuźmiuk-Ciekanowska, „Piśmiennictwo...“, p. 310.

²⁴ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 389.

²⁵ R. Fletcher, *The Conversion...*, p. 94.

²⁶ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 206–207.

įtikinėjo Benediktą: „Kokia nauda, kad mes, gyvendami nesveikoje, pelkėtoje vietoje, kone visi jau sergame? Kokius darbus celėje gali nudirbti rankomis tas, kuris savo kojomis sekmadienį nebegali nueiti į bažnyčią ir priimti Šventosios Komunijos? Koks skaitymo vaisius liks ar malda suliepsnos to žmogaus galvoje, kuris dėl ligotų sąnarių nepasikelia iš lovos? <...> O ar ne geriau, nelaukiant kol veltui išmirsime šioje pelkėje, atsidurti ten, kur galėtume atlikti abu šiuos dalykus“²⁷ Kokie tie dalykai? Tai benediktiniškas: *Ora et labora* – melskis ir dirbk! Šiuo benediktinišku idealu persismelkęs visas „Šv. Adalberto gyvenimo aprašymas“.

Šv. Adalbertas, patyręs, jog pagonys į jo žodžius reaguoja grieždami dantimis, putodami pykčiu, įsiutę ir mirtimi grasindami, ima sukti galvą, ko dar reikėtų imtis, kad sielų gelbėjimo darbas būtų vaisingas. Jis teiraujasi savo palydovų, gal derėtų apsivilkti pagonims įprastais drabužiais, kad jų netrikdytų, gal reikėtų užsiauginti ilgus plaukus ir barzdas, kad būtų į juos panašesni? Galbūt tada bus galima tarp jų įsikurti ir, apaštalų pavyzdžiu rankų darbu pelnantis duoną, gal atsivertų palankesnė galimybė jų evangelizavimui²⁸.

Visiškai tvirtai negalima pasakyti, ar šios Brunono užrašytos mintys buvo Adalberto, ar paties Brunono. Bet tai nėra esminis dalykas. Panašiai apie diskretišką požiūrį į pagonis samprotaujama ir „Penkių brolių kankinių gyvenime“²⁹. Taigi galima manyti, kad čia atskleidžiami misionierių apmąstymai, susiformavę paragavus tikros darbo misijų dirvonuose patirties. Tokie autentiški liudijimai yra retenybė to meto šaltiniuose, taigi galima pripažinti, kad Šv. Brunono raštams tenka išskirtinė vieta viduramžių misijų istorijos tyrimuose.

„Šv. Adalberto gyvenimo aprašymą“ Brunonas rašė tuo laiku, kai jį buvo ištikęs stiprus likimo smūgis. Lenkijoje įsikūrusi keturių eremitų bendruomenė laukė vėluojančio Brunono ir nebesulaukė. 1003 m. gūdžią vėlyvo rudens naktį, per Šv. Martyno vigiliją (lapkričio 10–11 d.), eremitų bendruomenę išžudė vietiniai plėšikai, tuščiai tikėjęsi rasti aukso ir sidabro. Dėl šios nelaimės Brunonas kaltino save ir tarsi atgailaudamas parašė „Penkių brolių kankinių gyvenimą“. Benedikto ir Jono noromis priimta mirtis, atleidžiant savo priešams ir kankintojams, tučtuojau juos pavertė

²⁷ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 394.

²⁸ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 214.

²⁹ I. Wood, *The Missionary Life...*, p. 239.

kankiniais. Nekantravę vykti evangelizuoti pagonių ir visiškai pasirengę pelnyti kankinių vainiką, jie net nepajuto, kad ši malonė bus rasta čia pat ir taip greitai. Tokį mirties būdą Brunonas pažymėjo kaip ypatingą Viešpaties malonę. Ne tik mirtis, bet ir kiekvienas smūgis, patirtas dėl Kristaus, Brunono akyse iškyla kaip itin brangi dovana. Adalbertui patyrus smūgį irklų į nugarą, Brunonas retoriškai klausia, ar kas nors žemėje gali savo verte prilygti kančiai, kuri savanoriškai pakeliama dėl Kristaus: „Juk net perlas taip ryškiai nespindi nešvarumų krūvoje, net karaliaus purpuras tarp paprastų žmonių, net rožės žiedas ant žemės ir net saulė taip ryškiai nešviečia danguje, kaip gražioje širdyje smūgis, kurį džiugiai priimi dėl savo Kristaus šlovės!“³⁰

Brunono raštuose matome, kad misija ir kankinystė yra labai glaudžiai tarpusavyje susijusios. Vis dėlto Brunono ir jo bendraminčių kankinystės troškimo nereikia tapatinti su asmeniniu susireikšminimu ar impulsyvumu. Anaipol. Atgailaudamas dėl savo nuodėmių, Brunonas parodo, jog misijai, o galiausiai ir kankinystei trukdo asmeninių įgeidžių tenkinimas. Tik savo valios atsižadėjimas leidžia visiškai pasikliauti Viešpaties gailėstingumu, kuris silpną žmogų padaro pajėgų pakelti kankinio mirtį. Brunono akimis žiūrint, kraujas, pralietas dėl Kristaus, galutinai ir visiškai panaikina nuodėmes, o krikšto vandeniui jos tik nuplaunamos. Taip kankinys pelno malonę susitikti su Viešpačiu akis į akį. Taip pelnomas asmeninis išganymas.

Tačiau ne vien tai rūpi tikram misionieriui ir kankiniui. Ne mažiau, o gal net daugiau, svarbus ir kitas aspektas, būtent – troškimas pelnyti Kristui kuo daugiau sielų. Šis, sakytume, kiekybinis aspektas Brunonui ir jo bendraminčiams buvo itin svarbus ir reikšmingas. Dėl sielų išganymo jie mokėsi svetimos slavų kalbos, auginosi ilgus plaukus, rengėsi vilkėti pasaulietiniais drabužiais, kad tik kuo geriau galėtų atverti pagonims kelią į amžinąjį gyvenimą³¹. Karštas troškimas pelnyti kankinio vainiką derėjo su išmintingu elgesiu. Toks pasirengimas, ir penkių brolių kankinių, ir Brunono nuomone, turėjo duoti proga „protingai kankinystei“ (*rationale*

³⁰ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 213.

³¹ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 426: „Volebant suscitare ad vitam christianitatis mortuos paganos, putantes tanto plus misericordiae invenire in conspectu imperatoris, quantum in eius servitium, pro quarum amore non pepercit unigenito Filio, plus inventarum animarum advexissent“.

martyrium), kur negalima neišgirsti pirminės kankinystės – kaip tikėjimo liudijimo – reikšmės³².

Šv. Adalbertui tik trumpą laiką teko evangelizuoti pagonis, penki broliai kankiniai visai neišvyko į misijas, o Šv. Brunonas su kaupu „atidirbo“ ir už kitus. 1004 m. iš Magdeburgo arkivyskupo Tagino gavęs misijinio vyskupo šventimus jis išvyko į Vengrijos rytinį pakraštį, kur skelbė Evangeliją šeklerių tautos žmonėms. Tolesnis jo kelias vedė į pečenegų stepes, paskui į Lenkiją ir Prūsus, kol galiausiai Rusios ir Lietuvos pasienyje jis pelnė kankinio vainiką – „romus kaip avinėlis“³³. Per šiuos paskutinius metus Brunono plėtota misijų veikla nusidriekė nuo Baltijos iki Juodosios jūros, jis pasiekė to meto europiečiams katalikams žinomo pasaulio tolimiausius kraštus. Taip jis realizavo savo tarnystę Bažnyčiai. Brunonas ir jo bendraminčiai ypatingą reikšmę teikė popiežiaus leidimui skelbti Evangeliją pagonims. Tuo metu toks leidimas nebuvo būtinas³⁴, tad Brunonas čia vėl pasirodo kaip vienas iš tų aukštą padėtį to meto visuomenėje užėmusių asmenų, kurie, rodydami pagarbą popiežiaus institucijai, siekė savo konkrečiais darbais prisidėti prie pasaulio atnaujinimo, kad jis taptų geresnis ir gražesnis³⁵. Mūsų nuomone, Brunonui būdingas pabrėžtinai stiprus Šv. Petro Sosto teisių akcentavimas rodo, kad jis buvo aktyvus popiežiškųjų misijų įgyvendintojas. Popiežiaus sankcionuotos ar jo autoritetu paremtos misijos teikė geriausias perspektyvas į krikščionių tikėjimą atverčiamų kraštų valdovams ir jų valdiniais, nes misijos nekėlė politinio dominavimo klausimo³⁶.

³² *Ibid.*, p. 409.

³³ „Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon“, in: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*, Berolini: apud Weidmannos, 1935, t. 9, p. 388.

³⁴ Plg.: D. Sikorski, „Model misji za czasów św. Brunona“, in: *Święty Brunon. Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Kopiczko, Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2009, p. 61–62.

³⁵ Apie to meto popiežiaus institucijos būklę žr.: *Historia chrześcijaństwa: Religia-kultúra-polityka*, t. 4: *Biskupi, mnisi i cesarze 610-1054*, Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 1999, p. 624–633.

³⁶ D. Baronas, „Paskutinė šv. Brunono Kverfurtiečio misija geopolitikos kontekste“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2001/2, Vilnius, 2002, p. 25. Apie imperatorių, karalių ir popiežių inicijuotų ar remtų misijų ypatumus žr.: A. Angenendt, *Kaiserherrschaft und Königstaufe. Kaiser, Könige und Päpste als geistliche Patrone in der abendländischen Missionsgeschichte* (=Arbeiten zur Frühmittelalterforschung, Bd. 15), Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1984.

Šv. Brunono misijų veikla parodė, kad net ir tarp žiauriausių pagonių Geroji Naujiena gali sulaukti pozityvaus atgarsio. 1008 m. atvykęs pas pečenegus, pasak Brunono, „visų žiauriausius pagonis“ (*omnium paganorum crudelissimos*) jis sugebėjo bent tris dešimtis iš jų atversti į Kristaus tikėjimą ir pasirūpinti taika tarp jų ir Kijevo Rusios valdovo Vladimiro³⁷. Paskutinės misijos metu tie patys prūsai, kurie neseniai buvo nužudę Šv. Adalbertą Vaitiekų, šį kartą, pasak Petro Damiano, Brunono „žiauriai pasigaili“³⁸ ir leidžia jam keliauti iki pat Lietuvos ir Rusios paribio. Šiame krašte Šv. Brunono apaštalinę veiklą iš pradžių lydėjusi sėkmė galiausiai atnešė tragišką mirtį. Ir tai aiškiai parodė, kad ten, kur misionierius jau tikisi pelnyti gausų sielų derlių, jam gali tekti sumokėti ir brangiausią – savo gyvybę – kainą.

Žvelgdami į tuos tolimus laikus iš tūkstančio metų perspektyvos, matome, kad toji auka nenuėjo veltui ne tik amžinojo išganymo požiūriu, bet ir grynai pasaulietiniu atžvilgiu – pirmą kartą dėl Šv. Brunono kankinystės paminėta Lietuva ir šiandien gyvuoja, gali laisvai džiaugtis tais tikėjimo lobiais, kuriuos anuomet ir mūsų krašto gyventojams nešė vienas iškiliausių viduramžių Europos misionierių.

ST. BRUNO OF QUERFURT: THE MISSIONARY VOCATION

Darius Baronas

Summary

This article tries to reconstruct the picture of a missionary as it appears in the writings of St. Bruno of Querfurt (†1009). Scholars have for a long time noted that St. Bruno saw a very close link between missionary enterprise and martyrdom. From his writings it becomes abundantly clear that he personally had a desire to suffer martyrdom. Such a desire, however, did not have much in common with a precipitous drive to become a martyr. He saw it, rather, as a crown awaiting the missionary at the end of a long road of self-mortification and self-renunciation. He offered for himself and for his ascetic readers a three-stage course of perfection: a communitarian life (*coenobium*) for beginners, a life in seclusion (*eremus*) for the

³⁷ „Epistola Brunonis ad Henricum II“, p. 224.

³⁸ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 58.

advanced, and the mission to the pagans for the most perfect. Such a course of ascetic life was characteristic for Irish and Anglo-Saxon monks (in the 6th-8th c.) whose pilgrimages tended to evolve into missionary trips among the pagans. Bruno of Querfurt perhaps stands out as he personally pondered over this topic in a methodological, as it were, fashion. In the eyes of Bruno, the preparation for missionary activities must lead to rational martyrdom (*rationale martyrium*) in which one can hardly fail to notice the original notion of martyrdom as a testimony of the faith. Another noteworthy feature of Bruno of Querfurt's thoughts may be his insistence on having a papal licence to conduct Evangelization, which was usually not asked for in his days. Thus, he may be viewed not only as a devotee of St. Peter and his successors, but also as an advocate of papal missions, which tended to be most promising to newly converted rulers and their subjects. The sources of the above mentioned three-stage course of perfection remain a task for the future.